

6.2.4. DŪRINIAI (ARBA SUDURTINIAI ŽODŽIAI)

Būdvardžių dūrinių esmė nesiskiria nuo daiktavardžių, todėl jie, kaip ir daiktavardžiai, pirmiausia skirstomi pagal antrąjį dėmenį. Vyriškosios giminės sudurtinių būdvardžių galūnė *-is*, o moteriškosios – *-ė*, kartais *-as*, *-a*. Dūriniai gali būti su jungiamaisiais balsiais ir be jų, pvz.: *saldžiarūgštis*, *-ė* ir *saldrūgštis*, *-ė*; *nuskustagaļvis*, *-ė* ir *nuskustgaļvis*, *-ė*. Tik be jungiamojo balsio – *júodbėris*, *-ė*, *žalmagis*, *-ė*, *kėturpėščias*, *-ia*; tik su jungiamuoju balsiu – *bukagaļvis*, *-ė*, *silpnaprėtis*, *-ė*, *penkiakaļpis*, *-ė*.

6.2.4.1. DŪRINIAI SU DAIKTAVARDINIU ANTRUOJU DĒMENIU

Iš būdvardžio ir daiktavardžio dūrinių yra daugiausia: *baltagaļvis senelis* „su balta galva, pražilęs“, *ilgakāklis q̄sotis* „su ilgu kaklu“, *plačiapėtis vyras* „petingas“, *mažarāštis žmogus* „mažai, menkai temokantis rašyti“, *gėlavandėnės žuvys* „gėlųjų vandenų žuvys“ ir t. t.

Iš daiktavardžio ir daiktavardžio dūrinių nedaug, juose esama metaforizacijos: *šilkaviļnės avys* „švelnių, tokių kaip šilkas vilnų“, *arkliadañtis žmogus* „su dideliais kaip arklio dantimis“, *briedkriaūnis peilis*.

Iš skaitvardžio ir daiktavardžio: *dviaūkstis namas* „dviejų aukštų“, *dvirātis vežimas* „su dviem ratais“, *devyniagaļvis slibinas* „su devyniomis galvomis“, *dvimėtis vaikas* „dvejų metų“, *penkialāpis dobilas*, *penkiakaļpė žvaigždė*, *antraeļlės pareigos* „šalutinės“.

Iš įvardžio ir daiktavardžio: *kitataūtis* „kitos tautos, svetimšalis“, *šiūmėtis*, *nevīsprotis*, *kitakaļbis*, *kasmėtis*, *kasdiėnis darbas*.

Iš dalyvio ir daiktavardžio: *atlėpaūsis* „su atlėpusiomis ausimis“, *skustagaļvis* „skusta galva“, *nugrubnāgis* „nugrubusiais nagais“; yra metaforizacijos: *nutrūktgaļvis*, *pramuštgaļvis* „išdykėlis“, *lenktapiřtis* „vagis“.

Išrieveiksmio ir daiktavardžio: *daugiadiėnės lenktynės*, *daugiakaļ • bis žmogus*, *daugiapiėnė karvė*, *pusiáuamžė moteriškė*.

6.2.4.2. DŪRINIAI SU BŪDWARDINIU ANTRUOJU DĒMENIU

Jų labai nedaug, o daryba ne visų pakankamai aiški, pavyzdžiui, *šviėsmėlynis* gali būti padarytas iš *šviesūs mélynas* (būdvardžio ir būdvardžio) ir iš *šviėšiai mélynas* (rieveiksmio ir būdvardžio). Gal tik gyvulių spalvos nusakomos dūrinių išrieveiksmio ir būdvardžio: *júodbėris žirgas* „juodai bėras“, *žalmařgė karvė* „žalai marga, baltas ir žalais lopais“, bet ir tai reikšmė kiek nutolusi nuo darybos pamato: *júodbėris* „tamsus bėras, beveik juodas“.

Yra ir individualių darinių: *gegūžraibis gaidžiukas* „raibas kaip gegužė“, *līņzydris audeklas* „linų žiedų žydrumo“, *kėturpėščias* „vaikščiojantis keturiomis žmogus ar vaikas“. Apie gyvulius, turinčius keturias kojas, niekas nesako *kėturpėščias*.

6.2.4.3. DŪRINIAI SU VEIKSMAŽODINIU ANTRUOJU DĒMENIU

Iš daiktavardžio ir veiksmažodžio dūriniai remiasi veiksmažodžio valdomuoju junginiu: *dúonriekis peilis* (: *riėkti dúonq*). Bet šaknų tvarka dūrinyje rodo kitokią pamatinio junginio žodžių tvarką (*duonq riėkti*). (O gal *dúonriekis* iš *duonos riekiamasis peilis*.) Plg. kitus pavyzdžius: *alùdarė*

trikojė (: *darýti ály*), *arkliárisės virvės* (: *rìšti árkli*), *bùlviaskutis peilis* (: *skùsti bùlves*), *žiemkenčiaĩ rugiai* (: *keñčia žiēmą*), *kanāplėsis žvirblis* (: *lėsti kanapės*).

Iš skaitvardžio ir veiksmažodžio sudarytų dūrinių struktūra dabartinėje kalboje ne visada aiški. Pavyzdžiui, *dvigulė lova* „skirta gulėti dviem“, *dvikiñkis*, *vienkiñkis vežimas* „kinkomas dviem ar vienu arkliu“, bet būdvardžiai *dvilýpis*, *trilýpis*, *dvigubas*, *trigubas*, *keturgubas* turi tik istorškai paaiškinamą antrąjį dėmenį: *-lypis* siejamas su *lìpti*, o *-gubas* su *gaũbti*. Bet dabar šis ryšys toks blankus, kad *-lypis* ir *-gubas* dažnai vadinama ne žodžiais, o priesagomis.

Iš priešveiksčio ir veiksmažodžio: *greitviris puodas* (naujadaras iš *greitai virti*), *kiauramùšis grąžtas* (: *kiauraĩ mùšti*), *saūsvirės bulvės* (: *sausai virti*) „virtos su mažai vandens“, *pūsaugis vyras* „ne visai užaugęs“.

Kompiuterinis lietuvių kalbos žinynas. Nuo morfologijos iki reikalų raštų, sudarė Petras Kniūkšta, Vilnius: Šviesa, 2004.